



การเสริมศักยภาพของเกษตรกรด้วยวงจร PDCA ในโครงการจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบการ
เรียนรู้สู่ความมั่นคงอย่างยั่งยืนตามศาสตร์พระราชา
บ้านสบขุ่น ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จังหวัดน่าน*

ENHANCING CAPACITY OF FARMERS WITH A PDCA CYCLE IN THE PROJECT OF SETTING
UP A LEARNING HOUSEHOLD MODEL TOWARDS THE KING'S PHILOSOPHY OF
SUSTAINABLE SECURITY IN SOB KHUN VILLAGE, PA KHA SUBDISTRICT, THA WANG PHA
DISTRICT, NAN PROVINCE

ปิยะนุช สิ้นันตา และ ศักรินทร์ ณ น่าน

Piyanuch Sinunta and Sakkarin Na Nan

คณะบริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน

Faculty of Business Administration and Liberal Art, Rajamangala University of

Technology Lanna Nan

E-mail: ps_piyanuch@hotmail.com Tel.0818591247

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามวงจร PDCA ในการเสริมศักยภาพของเกษตรกรและเพื่อจัดตั้งต้นแบบระดับครัวเรือนในชุมชนเป้าหมายให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพมาดำเนินการศึกษาเกษตรกรบ้านสบขุ่น ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือครัวเรือนเกษตรกรที่ได้รับการเลือกอย่างเจาะจงจำนวน 20 ครัวเรือน และครัวเรือนต้นแบบ 1 ครัวเรือน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาหลักคือ PDCA ผู้วิจัยเก็บข้อมูลผ่านแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การจัดเวทีชุมชน และใช้การพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อได้ข้อมูลที่เข้าใจร่วมกันกับชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA ของเกษตรกร ที่ดำเนินตามขั้นตอนวางแผน (Plan) ลงมือทำ (Do) ติดตาม ประเมินผล (Check) และปรับปรุง พัฒนา (Act) สามารถเสริมศักยภาพของเกษตรกรและนำไปสู่การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนในชุมชนได้

คำสำคัญ: ครัวเรือนต้นแบบ, PDCA, ศาสตร์พระราชา

Abstract

This article aims to study the learning processes based on the PDCA cycle to enhance the capacity of farmers and to set up a model for household learning in a targeted village to be the learning space according to the Philosophy of Sufficiency Economy. The

*Received April 15, 2024; Revised May 22, 2024; Accepted June 30, 2024

researchers used qualitative research methods to study farmers in Sob Khun Village, Pa Kha Sub-district, Ta Wang Pha District, Nan Province. The key informants of the study, 20 households, and 1 household model, were selected purposively. The main research framework was PDCA. The researchers used semi-structured questionnaires, participatory observation, interviews, and descriptive analysis to understand the data together with farmers. The main research findings were that the PDCA cycle as the learning process for farmers (Plan – Do – Check – Act) can enhance the capacity of the farmers and help in setting up a learning household model to be a learning space for villagers.

Keywords; Learning Household Model, PDCA, King's Philosophy Innovation

บทนำ

สถานการณ์ปัญหาภูเขาหัวโล้นในพื้นที่จังหวัดน่านจากการผลิตพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มีพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 8 แสนไร่หรือคิดเป็นพื้นที่ราวร้อยละ 10 จากพื้นที่ปลูกข้าวโพดทั้งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2557 (สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และ เขมรัฐ เถลิงศรี, 2558) สถานการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่อคนไทยทั่วประเทศเพราะทราบว่า แหล่งน้ำสำคัญที่ไหลเข้าสู่แม่น้ำเจ้าพระยา และแหล่งต้นน้ำที่สำคัญนี้ตกอยู่ในภาวะการถดถอย โดยพื้นที่ป่าไม้ลดลงต่อเนื่องติดต่อกันเป็นเวลานานสิบปี มีผลต่อปริมาณน้ำดิบที่ไหลเข้าเขื่อนสิริกิติ์อย่างมีนัยสำคัญ และพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านสบซุ่น ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน จำนวนเกือบ 40,000 ไร่ ที่มีการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาระยะเวลาหนึ่งเริ่มได้รับผลกระทบต่อวิถีการผลิตและวิถีชีวิต คือลักษณะของการทำมากแต่ได้น้อย ผู้ผลิตพืชผลทางการเกษตรต้องทุ่มเททรัพยากร และกำลังแรงงานอย่างมาก เพื่อให้ได้ผลตอบแทนจากการผลิตที่ไม่คุ้มค่า ดังนั้นหากสถานการณ์การผลิตยังคงเป็นอยู่เช่นนี้ เกษตรกรชาวน่าน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัด จะเข้าสู่ภาวะทุกข์ยากอย่างต่อเนื่องในหลายมิติ ทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ยังมีทางรอดและทางออกสำหรับปัญหาดังกล่าว ด้วยการน้อมนำหลักการคำสอนของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ทรงแนะแนวทางการดำเนินชีวิตไว้เป็นหลักปรัชญาของความสุขพอเพียง อันเป็นศาสตร์ของพระราชา (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2563) ใช้หลักปฏิบัติที่สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม เริ่มจากหลัก เข้าใจ เข้าถึง ถึงพัฒนา และหลักการของการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ ในรูปแบบ โคกหนองนา โมเดล เป็นหลักการบริหารจัดการที่ดิน ดิน และน้ำ อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการเกษตรในรูปแบบที่ทำน้อยแต่ได้มาก ซึ่งจะทำให้เกษตรกรชาวน่านได้ใช้เป็นเทคนิคในการต่อสู้กับปัญหาภูเขาหัวโล้นที่เผชิญอยู่อย่างยั่งยืน

หากอิงตามศาสตร์พระราชาแล้ว การแก้ปัญหาสำหรับเกษตรกรย่อมต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจสภาพปัญหาเพื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติอย่างมีเหตุผล และแนวคิดหนึ่งที่หลายองค์กรในปัจจุบันนิยมใช้ในการค้นหาสภาพปัญหาเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและเสริมศักยภาพการทำงานของบุคลากร คือ PDCA

(Plan-Do-Check-Act) แนวคิดนี้แต่เดิมเป็นมรดกจากวิวัฒนาการในยุควิทยาศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 ก่อนที่จะได้รับการพัฒนาต่อโดย Walter Shewhart ที่สร้างวิธีการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ในช่วงปี ค.ศ. 1939 แล้วกลายเป็นที่รู้จักกัน ในปี ค.ศ. 1950 โดย Dr. W. Edwards Deming ในชื่อ วงจรเดมมิง (Deming Cycle) และปัจจุบันแนวคิด PDCA กลายเป็นที่ยอมรับเป็นเครื่องมือปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพขององค์กรโดยเฉพาะในภาคธุรกิจแล้วขยายตัวไปสู่องค์กรในสายงานอื่นๆ มากขึ้น (Moen and Norman, 2009) ดังมีงานศึกษาหลายชิ้นชี้ว่า PDCA สามารถเป็นเครื่องมือที่เข้ามาเสริมศักยภาพของบุคลากรในภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม (เช่นงาน ธัญญรัตน์ ดวงสำราญ และคณะ, 2560; พรณนุช ชัยปิ่นชนะ, 2559, Dudin et. al, 2015; Matsuo & Nakahara, 2013) และในวงการแพทย์สหรัฐในปัจจุบัน เริ่มนำแนวคิดเรื่องวงจร PDCA มาศึกษาและพัฒนาแนวทางการรักษาสุขภาพจิตของคนไข้แรงงานข้ามชาติจำนวนมากที่เข้ามาอาศัยตามพื้นที่ชนบทของสหรัฐอเมริกาด้วย (Moyce, Claudio, & Velazquez, 2023) Matsuo & Nakahara (2013, p. 202-203) เห็นว่า ทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (experiential learning theory) ของ David Kolb สามารถส่งเสริมการเรียนรู้เทียบเคียงกับขั้นตอนการเรียนรู้ของ PDCA ซึ่งวงจรการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Kolb มี 4 ขั้นตอนสำคัญ ดังนี้ ขั้นที่ 1 การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่จับต้องได้ (concrete experience) ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนย้อนคิดที่ได้จากการสังเกตการณ์ (reflective observation) ขั้นที่ 3 การเรียนรู้ผ่านการสร้างแนวคิดที่เป็นนามธรรม (abstract conceptualization) และขั้นที่ 4 การเรียนรู้ผ่านการทดลองด้วยการได้ลงมือทำ (active experimentation) ที่ได้จากการสรุปความคิดเป็นนามธรรมนำไปสู่การปฏิบัติที่ดีขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้คนไม่ได้มีแค่ในสถานศึกษาแบบทางการที่มีการจัดเตรียมการเท่านั้น Kolb (2015, p. 198) ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้และพัฒนาการของผู้คนเกิดขึ้นโดยไม่ได้แยกผู้คนในฐานะสิ่งมีชีวิตทางชีวภาพออกจากสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้ระบบวัฒนธรรมของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันในสังคม อันช่วยในการปรับตัวของผู้คนต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมด้วย ผู้วิจัยนำแนวคิด PDCA มาเป็นกรอบแนวคิดหลักในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ โดยวงจรเดมมิงมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้น ได้แก่ ขั้นการวางแผนดำเนินงาน (plan) ขั้นดำเนินงานตามแผน (do) ขั้นตรวจสอบการดำเนินงาน (check) และขั้นปรับปรุงการดำเนินงาน (act) ขั้นตอนทั้งสี่ที่ดูเรียบง่ายนี้จะดำเนินไปเป็นวงรอบอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ประสิทธิภาพการทำงานดีขึ้น ประเด็นที่น่าสนใจจากแนวคิดนี้คือ เราสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA มาใช้เสริมศักยภาพของเกษตรกรบ้านสบขุ่นได้หรือไม่เพียงใด ภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน กับฝ่ายพัฒนาความยั่งยืนภาครัฐ เครือเจริญโภคภัณฑ์ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวทางของ PDCA มาใช้ร่วมไปกับการน้อมนำศาสตร์พระราชา อันเป็นองค์ความรู้หลักอีกแนวทางหนึ่งที่ภาครัฐและเอกชนนิยมนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเขาหัวโล้นของจังหวัดน่านในปัจจุบัน

สำหรับแนวคิดเรื่อง ศาสตร์พระราชา (King's Philosophy) ถือเป็นคำใหม่ที่เพิ่งได้รับความนิยมอย่างมากหลังปี 2559 หลังจากพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร สวรรคตในปี พ.ศ. 2559 แนวคิดนี้ได้รับการกล่าวถึงมากขึ้นในช่วงรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2563, น. 1) โครงการศึกษาในครั้งนี้ได้อาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งในและนอก



จังหวัดน่าน เช่น มูลนิธิกิจกรรมธรรมชาติ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นน้ำน่าน ทั้งนี้ พื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกรบ้านสบขุ่น อันเป็นพื้นที่ทำงานของฝ่ายพัฒนาความยั่งยืนภาครัฐ เครือเจริญโภคภัณฑ์ ได้เปิดโอกาสให้นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเข้าร่วมปฏิบัติการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร ด้วยการสนับสนุนโครงการ การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบการเรียนรู้สู่ความมั่นคงอย่างยั่งยืนตามศาสตร์พระราชา บ้านสบขุ่น ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ตามวงจร PDCA ในการเสริมศักยภาพทางการเกษตรสำหรับเกษตรกรบ้านสบขุ่น
2. เพื่อจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบระดับชุมชนให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นผลมาจากการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เลือกบ้านสบขุ่น ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักภายใต้โครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่านกับเครือเจริญโภคภัณฑ์ ระยะเวลาดำเนินโครงการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เริ่มตั้งแต่ เดือนมิถุนายนปี พ.ศ. 2560 ถึงเดือนสิงหาคมปี พ.ศ. 2561

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ในการศึกษาครั้งนี้ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกมาจากเกษตรกรบ้านสบขุ่น ที่ตัดสินใจสมัครเข้าร่วมโครงการส่งเสริมการปลูกกาแฟทดแทนการผลิตข้าวโพดภายใต้การดำเนินงานของเครือเจริญโภคภัณฑ์ จำนวน 20 ครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 5 จากครัวเรือนทั้งหมดของบ้านสบขุ่น ในปี พ.ศ. 2560 และโครงการคัดเลือกเป็นครัวเรือนต้นแบบจำนวน 1 ครัวเรือน โดยพิจารณาจากความพร้อมของเกษตรกรซึ่งมีทำเลที่ดินตั้งในชุมชนและมีพื้นที่แปลงเกษตรตัวอย่างที่สามารถพัฒนาขยายผลเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับเกษตรกรครัวเรือนอื่น ๆ ในพื้นที่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้รับการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงถือเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะบางอย่างร่วมกันตามแนวคิดของชุมชนนักปฏิบัติ (community of practice) ของ Wenger (1998, p.5) ที่อธิบายถึงการปรับกรอบทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมที่ศึกษาผู้คน โดยบรรจุองค์ประกอบสำคัญอันได้แก่ความหมาย (meaning) ที่ทำให้ประสบการณ์และการใช้ชีวิตของผู้คนมีความหมายขึ้นมา ปฏิบัติการ (practice) ที่ผู้คนทำร่วมกันโดยใช้ทรัพยากร กรอบคิด มุมมองร่วมกัน ชุมชน (community) ที่ผู้คนใช้กำกับความสัมพันธ์ทางสังคมและทำให้การเข้ามามีส่วนร่วมได้รับความสนใจและกลายเป็นสิ่งสำคัญต่อตัวเอง และอัตลักษณ์ (identity) ที่การเรียนรู้ได้ปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์หรือตัวตนของบุคคลที่อยู่ร่วมกันในบริบทของชุมชนร่วมกัน

การดำเนินงานการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แบ่งเป็น 3 ช่วงสำคัญ คือ ขั้นสำรวจเตรียมการ ทำการสำรวจพื้นที่ศึกษา ทำความรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกร เพื่อร่วมกันวางแผนและวางแผนเป้าหมายการดำเนินงานใน



พื้นที่ ขึ้นดำเนินงานศึกษา ร่วมกับหน่วยงาน องค์กรพัฒนา ถ่ายทอดความรู้ผ่านการฝึกอบรมทั้งในแปลงและ ศูนย์เรียนรู้ภายนอกชุมชน และขั้นสุดท้าย ประเมิน สรุปข้อมูลและแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกับเกษตรกร

สำหรับเครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพและการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในครั้งนี้ ดังนี้ 1) แบบสอบถามแบบกึ่งโครงสร้างเพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานชุมชน และปัญหาที่เกษตรกรพบตลอดจนการแก้ไข ปัญหา 2) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ผ่านกระบวนการสนทนากลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์ แบบไม่มีส่วนร่วม 3) การบันทึกข้อมูลด้วยสมุดบันทึก ภาพถ่าย 4) การจัดอบรมปฏิบัติการตามฐานความรู้โดย มีวิทยากรช่วยเสริมทักษะที่จำเป็นต่อการเกษตร และ 5) จัดเวทีชุมชนในพื้นที่เพื่อประมวลความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมความรู้เรื่องต่าง ๆ ของเกษตรกร สอดคล้องตามวงจร PDCA และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตาม ศาสตร์พระราชา

สำหรับการวิเคราะห์ผลข้อมูลภายหลังการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) โดยจะพิจารณาข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการ สังเกตการณ์ และสรุปผลข้อมูลต่าง ๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การศึกษาทั้งสองข้อ ดังจะให้เห็นในผลการศึกษา ต่อไป

สรุปผลการวิจัย

พบว่า เครือเจริญโภคภัณฑ์เข้ามาสนับสนุนโครงการเพาะปลูกกาแฟเพื่อลดพื้นที่การปลูกพืช เชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพด มีการสร้างความร่วมมือจากหลายภาคส่วน หมู่บ้านแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ภายใต้ความ ร่วมมือจากหลายฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน มหาวิทยาลัยและองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ สถานการณ์ชุมชนที่มีผลกระทบหลัก ได้แก่ ประเด็นการต้นทุนการผลิตพืชเชิงเดี่ยวที่สูง เมื่อสิ้นสุดรอบการ ผลิตบางรอบได้กำไรน้อยหรือติดลบ ประเด็นสุขภาพจากใช้สารเคมีการเกษตรทั้งปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช วัชพืช สำหรับโอกาสของชุมชน พบว่า มีความร่วมมือจากหลายภาคส่วนเข้ามาสนับสนุนปัจจัยใหม่ อาทิ องค์ ความรู้เกี่ยวกับพืชใหม่ ได้แก่ กาแฟ ถั่วมะแฮะ วิสาหกิจชุมชนด้านเกษตร การบัญชีต้นทุน เกษตรผสมผสาน ตามศาสตร์พระราชา เป็นต้น ผู้วิจัยได้นำกระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA มาเป็นกรอบแนวทางการศึกษา ร่วมกับศาสตร์พระราชา พบว่า

1. การเรียนรู้ในกระบวนการ PDCA สำหรับครัวเรือนเกษตรกรบ้านสบซุ่น เป็นไปตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1.1 ขั้นตอนวางแผนการดำเนินการ (plan)

หลังได้รับการติดต่อประสานงานจากฝ่ายพัฒนาความยั่งยืนภาครัฐ เครือเจริญโภคภัณฑ์ ได้มี การจัดตั้งคณะทำงานของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน ประกอบด้วย นักวิชาการจากคณะ บริหารธุรกิจและศิลปศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ ประชุมหารือ วางแผนงาน และนัดหมายเข้าพื้นที่เพื่อศึกษาสำรวจข้อมูลภูมิศาสตร์และภูมิสังคมบ้านสบซุ่น เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2560 โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีจากคณะผู้ประสานงานและเจ้าหน้าที่ของฝ่ายพัฒนาความ

ยั่งยืนภาครัฐ เครือเจริญโภคภัณฑ์ รวมถึงเกษตรกรบ้านสบขุ่น การเดินทางในครั้งนี้ได้เห็นถึง สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ แปลงเกษตร และได้ชี้แจงสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการ



ภาพที่ 1 การเข้าพื้นที่เพื่อพบเกษตรกรและสำรวจภูมิศาสตร์-ภูมิสังคม บ้านสบขุ่น

ต่อมาได้นำเสนอแนวทางโครงการ การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบการเรียนรู้สู่ความมั่นคงอย่างยั่งยืน ตามศาสตร์พระราชา บ้านสบขุ่น ต.ป่าคา อ.ท่าวังผา จังหวัดน่าน ให้กับผู้บริหารฝ่ายพัฒนาความยั่งยืนภาครัฐ เครือเจริญโภคภัณฑ์ และผู้บริหารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2560

1.2 ขั้นตอนการดำเนินโครงการ (do)

การดำเนินโครงการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการประกอบด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

กิจกรรมที่ 1 ประชุมชี้แจงโครงการแก่เกษตรกรบ้านสบขุ่น และจัดกิจกรรมเสริมเรื่องฐานพึ่งตน คนมีน้ำยา ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2560 โดยการนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียง และการแปลงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกษตรกรรับรู้และเข้าใจถึงเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างเป็นรูปธรรม จัดให้มีการประชุมชี้แจงทำความเข้าใจและผลผลิตของใช้ในชีวิตประจำวันประเภท น้ำยาทำความสะอาด ได้แก่ น้ำยาอเนกประสงค์ ใช้ ชักผ้า ล้างจาน ล้างรถ ล้างห้องน้ำ แชมพูสระผมสูตรสมุนไพร สบู่ก้อนสูตรสมุนไพร พร้อมทั้งแจกจ่ายเพื่อนำไปใช้ในครัวเรือน เป็นการสร้างแรงจูงใจให้อยากรู้ อยากเรียน อยากลงมือปฏิบัติ และอยากเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการในครั้งต่อไป



ภาพที่ 2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมฐานพึ่งตนคนมีน้ำยา เรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ



ความรู้ที่ใช้ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรในการผลิตสิ่งของจำเป็นใช้เพื่อพึ่งตนเองได้ในชีวิตประจำวันการผลิตสบู่ก้อนสมุนไพรและน้ำยาเอนกประสงค์ ดังมีรายละเอียดความรู้ที่เกษตรกรได้เรียนรู้ ดังต่อไปนี้

การผลิตสบู่ก้อนสมุนไพร

สบู่ก้อนสมุนไพรสูตร ขมิ้น มะขาม สบู่ก้อนสมุนไพร มีส่วนผสมของวัสดุจากธรรมชาติที่หาได้ง่ายในชุมชน เช่น ขมิ้น มะขามและน้ำผึ้ง ช่วยในการปกป้องผิวจากความแห้งกร้าน ด้วยส่วนผสมจาก สมุนไพร และน้ำผึ้ง ที่มีสรรพคุณช่วยให้ผิวสะอาด นุ่ม ชุ่มชื้น คุณสมบัติของส่วนผสม 1.น้ำผึ้ง อุดมไปด้วยวิตามินต่าง ๆ ช่วยให้ผิวเนียนนุ่ม ชุ่มชื้น 2. มะขาม ขมิ้น รักษาผิว ช่วยลดเลือนริ้วรอย จุดต่างจุดด่างบนใบหน้า ลดการอักเสบ การเตรียมอุปกรณ์ 1.กลีเซอรีนแบบใสหรือแบบขุ่น ชนิดก้อน ตามต้องการ 1,000 กรัม 2. แม่พิมพ์สบู่ 3.หม้อ 2 ใบ ขนาดลดเหลื่อมกัน 4. เตรียมส่วนผสม น้ำผึ้ง 20 กรัม น้ำมะขามเปียก 50 กรัม ขมิ้นผง 20 กรัม น้ำมันหอมระเหย (กลิ่นตามความชอบ) ขั้นตอนวิธีการทำสบู่ก้อน 1. นำกลีเซอรีนไปอุ่นด้วยไฟอ่อน ๆ จนละลาย 2. นำผงขมิ้นละลายน้ำเล็กน้อย คนให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วเติมน้ำมะขามและน้ำผึ้งคนให้เป็นเนื้อเดียวกัน ยกจากเตา คนผสมกะชั้นช้า ๆ อย่าให้เกิดฟองอากาศ 3. เติมน้ำมันหอมระเหยคนให้ละลายเป็นเนื้อเดียวกัน 4. เทใส่แม่พิมพ์สบู่ ทิ้งไว้ให้เย็นประมาณ 1-2 ชั่วโมง 5. แกะออกจากแม่พิมพ์ หักด้วยพลาสติกห่ออาหารป้องกันความชื้นและสิ่งสกปรก 6. บรรจุกล่องติดฉลากอธิบายหรือตกแต่งให้สวยงาม

น้ำยาเอนกประสงค์

น้ำยาเอนกประสงค์สูตรน้ำหมักมะกรูด คุณสมบัติของส่วนผสม มะกรูด ช่วยกำจัดคราบสกปรก คราบมัน และกำจัดกลิ่นไม่พึงประสงค์ที่ตกค้างในภาชนะ จานชาม และเสื้อผ้า การเตรียมอุปกรณ์ 1.ถังผสม ก้นเรียบขนาดบรรจุ 18 ลิตร 1 ใบ 2. ไม้พายขนาดใหญ่ ความยาวมากกว่าความสูงของถัง 1 เท้าตัว 1 ด้าม 3. เตรียมส่วนผสม สารชำระล้าง N70 จำนวน 1 กิโลกรัม เกลือผง จำนวน 1 กิโลกรัม น้ำสะอาด 12 ลิตร น้ำหมักจากมะกรูดกรองมาแต่น้ำ 3 ลิตร น้ำมันหอมระเหย (แต่งกลิ่น ตามความชอบ) ขั้นตอนวิธีการทำ นำเกลือครึ่งกิโลกรัม เทผสมกับ สารชำระล้าง N70 1 กิโลกรัม เทลงถังแล้ว ใช้ไม้พายกวนให้เข้ากัน โดยกวนไปในทิศทางเดียวกันตลอด เช่น ตามเข็มนาฬิกา จนส่วนผสมกลายเป็นสีขาวขุ่นและไม่มีเสียงแกรกรากจากผงเกลือ เติมน้ำหมักจากมะกรูดลงไปเบามือทีละน้อย โดยกวนสลับเติมน้ำหมัก จนน้ำหมักครบ 3 ลิตร เติมน้ำสะอาดเบามือลงไปทีละน้อย คราวละ 1-2 ลิตร โดยกวนสลับเติมน้ำสะอาด จนน้ำสะอาดครบ 6 ลิตรเติมเกลือผงที่เหลืออีก ครึ่งกิโลกรัม ลงในส่วนผสม กวนจนเกลือละลาย เติมน้ำสะอาดลงไปค่อยๆ ทีละน้อยอีกครั้ง คราวละ 1-2 ลิตร โดยกวนสลับเติมน้ำสะอาด จนน้ำสะอาด ครบตามจำนวน พักไว้ให้ฟองอากาศยุบตัว แล้วกรองใส่ขวด หรือภาชนะที่เตรียมไว้

วิธีการหมัก มะกรูด

นำมะกรูดผ่าครึ่งตามแนวขวาง น้ำหนัก 3 กิโลกรัม ผสมกับน้ำตาลทราย 1 กิโลกรัม และน้ำสะอาด 10 ลิตร หรือ อัตราส่วนของ พีช 3 : ความหวาน 1 : น้ำ 10 นำทั้งหมดใส่รวมกันในถังมิดชิด มีฝาปิด

กันไม่ให้อากาศเข้าไปบอบกวน เก็บไว้ในที่ไม่ถูกแสงแดด เป็นเวลา 6 เดือน ขึ้นไป วิธีใช้น้ำหมักคือ กรองโดยแยกกากเอาแต่น้ำ ด้วยผ้าขาวบางชนิดเนื้อผ้าละเอียดเพื่อไม่ให้เกิดตะกอนพิษปะปนในน้ำยาอเนกประสงค์

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการเข้าค่ายอบรมปฏิบัติการเสริมสร้างความรู้เรื่อง กลสิกรรมธรรมชาติและการพึ่งพาตนเองตามศาสตร์พระราชา ของมูลนิธิกลสิกรรมธรรมชาติ สถาบันเศรษฐกิจพอเพียง ณ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นน้ำน่าน เวลา 5 วัน 4 คืน จำนวน 20 คน เป็นหลักสูตรการอบรมเสริมศักยภาพสู่ความเป็นครัวเรือนต้นแบบตามศาสตร์พระราชา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับภูมิสังคม กิจกรรมนี้ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยแสดงให้เห็นความตั้งใจใฝ่รู้ ชักถามและร่วมปฏิบัติการด้วยความพากเพียรในทุกขั้นตอนกิจกรรม



ภาพที่ 3 กิจกรรมฝึกอบรมปฏิบัติการเสริมสร้างความรู้เรื่อง

1.3 ขั้นตอนติดตามประเมินผล (check)

ภายหลังการดำเนินงานในพื้นที่ ผู้วิจัยได้เริ่มพิจารณาเกษตรกรจากแต่ละครัวเรือน โดยอาศัยการสนทนาเพื่อสร้างความคุ้นเคยเพื่อคัดเลือกครัวเรือนในขั้นตอนการจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบ ไปพร้อมกันกับการติดตามประเมินผลในพื้นที่ ดังนี้

กิจกรรมพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ ครั้งที่ 1 หลังจากการเข้าอบรมปฏิบัติการหลักสูตรกลสิกรรมธรรมชาติ มีกิจกรรมติดตามผลโครงการแบบมีส่วนร่วม 3 ส่วน ระหว่างคณะวิทยากรจากมูลนิธิกลสิกรรมธรรมชาติ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นน้ำน่าน เกษตรกรบ้านสบซุ่น และผู้วิจัย เพื่อทำการค้นหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการจัดทำเป็นครัวเรือนต้นแบบ ใช้วิธีการสำรวจไปยังแปลงเกษตรของผู้เข้ารับการอบรมที่สมัครใจเข้าร่วมเป็นแปลงต้นแบบ ทำให้ได้ข้อมูลเพื่อพิจารณาและตัดสินใจเลือกแปลงเกษตรตามมติร่วมกัน ซึ่งสัมพันธ์กับ ความพร้อมเชิงเวลา ระยะทาง สภาพคมนาคม ความสูงชันลาดเอียง ขนาดแปลงเกษตร และระบบน้ำเพื่อการเกษตร

กิจกรรมพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ ครั้งที่ 2 ใช้เทคนิคปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมทำปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ เกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรม และทบทวนความรู้ เปิดโอกาสให้สอบถามเพิ่มเติมจากวิทยากรจากมูลนิธิกลสิกรรมธรรมชาติและอาสาสมัครจากศูนย์การเรียนรู้ชุมชนต้นน้ำน่าน เป็นการติดตามผลโครงการเพื่อพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ และประเมินความพร้อมของครัวเรือนสมัครใจจากการมีส่วนร่วม ด้านเวลา สถานที่ และความมุ่งมั่นตั้งใจ

กิจกรรมพัฒนาครัวเรือนต้นแบบ ครั้งที่ 3 หนุนเสริม ประเมิน สรุปผล โดยการเข้าพื้นที่ติดตามผล วันที่ 8 มีนาคม 2561 พบว่า ผู้สมัครใจเป็นครัวเรือนต้นแบบคือ นายเผด็จ-นางสุนิสา ดาใหญ่ ซึ่งได้ใช้พื้นที่



แปลงเกษตรเป็นฐานการเรียนรู้ของชุมชนในปฏิบัติการปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ ได้ขอรับการสนับสนุน พันธุ์ไม้ผล เพื่อปลูกทดแทนข้าวโพดไรในแปลงเกษตรของครอบครัว บนพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ เพื่อเป็นตัวอย่างการปลูกพืช ยืนต้นจำพวกผลไม้ และพืชผักสวนครัว และยังสนับสนุนให้เกษตรกรที่ร่วมอบรมหลักสูตรกิจกรรมธรรมชาติ สู่ ความเป็นครัวเรือนต้นแบบ ตามศาสตร์พระราชา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับภูมิ สังคม มาร่วมเป็นเครือข่ายการเกษตรแบบกิจกรรมธรรมชาติ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอีก 5 ครัวเรือน

1.4 ขั้นการปรับปรุงและพัฒนา (act)

การนำกระบวนการเรียนรู้ในแบบวงจร PDCA มาใช้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และดำเนิน กิจกรรมได้ตามเป้าหมาย ภายใต้งบประมาณสนับสนุน ทั้งนี้ กระบวนการขั้นตอนทุกกิจกรรมได้รับความ ร่วมมืออย่างดีจากการประสานงานในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ เกษตรกรในโครงการ แสดงความสนใจใฝ่รู้และเปิด โอกาสให้โครงการนำเสนอแนวคิดเพื่อการพึ่งพาตนเอง ในมิติการใช้แนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อ ขับเคลื่อนและดำเนินชีวิต จึงเป็นไปได้ว่า การได้รับรู้ชุดความคิดและองค์ความรู้ที่สามารถแปลงวิธีการสู่การ ปฏิบัติได้จริง เป็นเป็นรูปธรรมเพื่อมีความสุขจากความพอเพียง สามารถเกิดขึ้นได้แม้เริ่มต้นเพียงคนกลุ่มก่อน เล็ก ๆ ในชุมชนก็ตาม จากขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำเสนอต่อภาคีความร่วมมือให้เห็นแนวทางการสร้างความมั่นคงอ ย่างยั่งยืนด้วยการส่งเสริมสนับสนุนครัวเรือนต้นแบบนี้ด้วยปัจจัยที่เหมาะสมต่อไป อาทิ เพิ่มเติมองค์ความรู้ ใหม่ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น เสริมกำลังใจให้เกียรติยกย่องของการเป็นแบบอย่างที่ดี

2. การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังการเรียนรู้ในกระบวนการแบบ PDCA สามารถสร้างต้นแบบระดับ ครัวเรือนในชุมชน ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แนวทางการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง และพึ่งพา กันเอง ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามเป้าหมาย จำนวน 1 ครัวเรือน วิธีการคัดเลือกคือ การ ติดตามผลภายหลังการอบรมปฏิบัติการหลักสูตร การอบรมเสริมศักยภาพสู่ความเป็นครัวเรือนต้นแบบ ตาม ศาสตร์พระราชา และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการสำรวจชุมชนและแปลงเกษตรของผู้เข้า อบรมจำนวน 20 ครัวเรือน ด้วยวิธีประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักคิดเรื่องความยินยอมพร้อมใจ ความ พร้อมเชิงเวลา ระยะทาง การคมนาคม ความสูงชัน ขนาดพื้นที่แปลงเกษตร และแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร พบว่ามีความเหมาะสม 3 ครัวเรือน ต่อมาคัดเลือกเพียง 1 ครัวเรือนที่แสดงความสมัครใจเป็นครัวเรือนต้นแบบ คือ ครัวเรือนของนายเผด็จ -นางสุนิสา ดาใหญ่ จากนั้นเริ่มดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบจากการอบรม ผลที่ได้ ครัวเรือนต้นแบบกลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับครัวเรือนอื่น ๆ ในชุมชน และยังได้รับความสนใจจาก หน่วยงานภายนอกติดตามให้ความสำคัญ ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากคุณสุนิสา ดาใหญ่ (2566, ข้อมูล สัมภาษณ์) พบว่า สามารถปลูกพืชผักเพื่อเป็นอาหารในชีวิตประจำวันหลากหลายชนิด เช่น พริก มะเขือ เจ้าพระยา มะเขือยาว กระเทียม หอมแดง กระเทียม กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก บล๊อคเคอรี่ ถั่วฝักยาว ถั่วพู แตงกวา เห็ด ข้าว กล้วย โดยเน้นเป็นกล้วยส้ม เพราะต้องการนำมาแปรรูปกล้วยฉาบทอดขายส่งร้านค้า และส่งตามงาน เลี้ยงที่ติดต่อซื้อเหมา ครัวเรือนนี้ยังมีแหล่งโปรตีนหลายแหล่งที่ได้จากการเพาะเลี้ยงสัตว์ในแปลงของครัวเรือน เอง ได้แก่ ไก่ไข่ ไก่พื้นเมือง หมู ปลาตุก กบ โดยการปลูกผักและการเลี้ยงสัตว์ ยังคงมีความต่อเนื่องนับตั้งแต่

เข้าร่วมโครงการจนปัจจุบัน เพราะได้รับความรู้จากกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ พร้อมกับมีใจรักในสิ่งที่ทำการดูแลพืชผักและแหล่งอาหารโปรตีน เป็นไปด้วยความใส่ใจ โดยแบ่งเวลา จากการทำเป็นแม่บ้านสำนักงานมูลนิธิแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ในชุมชน ปัจจุบันครัวเรือนของคุณเผด็จ-คุณสุนิสาได้เลิกปลูกข้าวโพดเด็ดขาด เลิกจ้างแรงงานเพื่อทำไร่ข้าวโพด ทำให้ลดรายจ่ายภาคเกษตรที่เป็นต้นทุนการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา ค่าแรง และส่วนตัวจะไม่กล้าซื้อผักในตลาดเพราะให้เพื่อนเกษตรกรเช่าที่ดินของตน เห็นด้วยที่ว่าผักที่ปลูกขายผิดพันธุ์ สุดท้ายจึงเลิกซื้อผักโดยปริยายหันมาผลิตผักสวนครัวเท่าที่กำลังแรงมีสองคนกับสามี สามารถผ่อนส่งรถเป็นรายเดือนจากรายได้ในสวนผสมผสาน และใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นไปตามลำดับคือปลูกกินเอง มีแจกจ่าย เหลือแล้วจึงขาย

อภิปรายผลการวิจัย

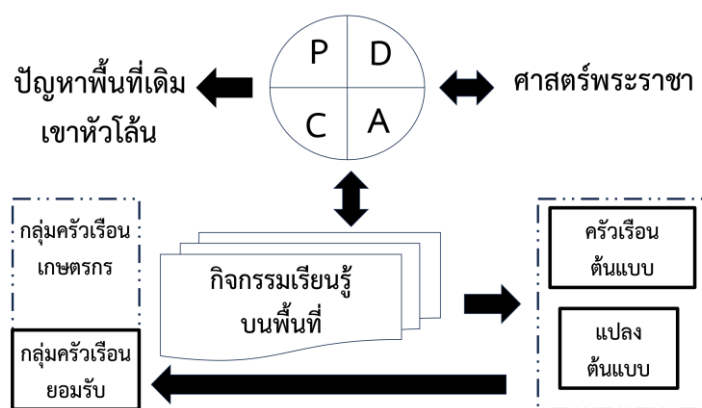
ภายใต้โครงการศึกษานี้ มีคุณูปการสำคัญ 2 ประการ **ประการแรก** การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรตามวงจร PDCA ทำให้การเรียนรู้และแก้ปัญหาของเกษตรกรเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการดำเนินงานต่อเนื่องกัน เกษตรกรได้มีโอกาสฝึกปฏิบัติจริง นับตั้งแต่การร่วมวางแผน การลงมือทำ การประเมินผลและปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น กระบวนการนี้จึงทำให้การเสริมศักยภาพของเกษตรกรมีความเป็นไปได้มากขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอที่ว่า PDCA เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความต่อเนื่องจึงจะมีประสิทธิภาพ (Isniah et al, 2020) และการที่เกษตรกรได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานจากต้นแบบความสำเร็จและได้กลับมาลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่แปลงของตนเองทำให้การเรียนรู้ที่สร้างผ่านวงจร PDCA สามารถเสริมศักยภาพเกษตรกรได้ สอดคล้องกับที่ พรณูช (2559) ได้ศึกษาการเสริมศักยภาพเกษตรกรให้รู้จักใช้เครื่องมือทางการเงินและบัญชี เกษตรกรจึงสามารถจัดทำระบบบัญชีที่ช่วยให้สามารถคำนวณต้นทุนการผลิตได้ดีขึ้น ดังจะเห็นว่า ในกระบวนการเรียนรู้ PDCA ที่นำมาใช้ในการเสริมศักยภาพของเกษตรกรนั้น ผู้วิจัยได้พยายามดำเนินงานตามขั้นตอนในการเรียนรู้ในวงจร PDCA โดยเริ่มจากการวางแผนร่วมกันกับหลายฝ่ายและเข้าสำรวจพื้นที่เพื่อเข้าใจสภาพภูมิศาสตร์-ภูมิสังคมของบ้านสบขุน หลังจากนั้น ได้ดำเนินโครงการโดยหนุนเสริมศักยภาพเกษตรกรด้วยกิจกรรมหลากหลายบนพื้นที่จริงเพื่อช่วยให้เกิดการผสมผสานความรู้-ประสบการณ์เดิมเข้ากับประสบการณ์ใหม่ผ่านการลงมือปฏิบัติทดลอง ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชน หลังจากนั้น จึงได้เข้ามาติดตามผล เพื่อประเมินผลการเรียนรู้เป็นระยะ ๆ โดยแต่ละครั้ง จะมีการแลกเปลี่ยนความเข้าใจของเกษตรกรตามฐานการเรียนรู้ สอดคล้องตามศาสตร์พระราชามุ่งหวังให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้

ประการที่สอง คือ การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบเป็นพื้นที่รูปธรรมที่ช่วยในการหนุนเสริมศักยภาพของเกษตรกรในพื้นที่ได้ กล่าวได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA สำหรับเกษตรกรที่เกิดในพื้นที่ของครัวเรือนต้นแบบเป็นพื้นที่ความรู้แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยระหว่างเกษตรกร สอดคล้องกับ ข้อเสนอของ Moen and Norman (2009) ที่เสนอว่า กระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA เป็นแนวทางที่เรียบง่ายที่สามารถหนุนเสริมให้ผู้คนนำไปใช้แก้ปัญหาของตนเองได้ในการเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่สนใจปัญญาเชิงปฏิบัติ ดังผู้วิจัยได้ดำเนินงานในพื้นที่ร่วมกับเกษตรกร พบว่า ในการเรียนรู้ในระดับพื้นที่แบบไม่เป็นทางการ

นั้น ตัวเกษตรกรพยายามปรับประยุกต์ความรู้ที่ได้เรียนรู้ให้เข้ากับเงื่อนไขในแปลงผลิตของตนเอง และต้องการการสนทนากันอย่างต่อเนื่องด้วย และการทำการสนทนากลุ่มภายหลังการดำเนินงานยังมีความสำคัญที่ทำให้ PDCA มีความต่อเนื่องและเหมาะสมกับรูปแบบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการของกลุ่มเกษตรกร สิ่งนี้สอดคล้องกับที่ Musdholifah, Hartono, and Harti (2019) ได้พบว่า การนำกระบวนการ PDCA มาใช้เป็นเครื่องมือปรับปรุงคุณภาพผลิตภัณฑ์ร่วมกับวิธีการสนทนากลุ่มสามารถช่วยปรับปรุงคุณภาพผลงานของผู้ประกอบการขนาดเล็กได้ดีขึ้น ดังนั้น การจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเกษตรกรรายอื่น ๆ ไว้ในชุมชน จึงมีความเหมาะสมที่จะช่วยให้เกิดการสร้างพื้นที่เรียนรู้แบบไม่เป็นทางการขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในชุมชนที่ เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ง่ายและเอื้อต่อการร่วมมือกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ตลอดจนฝึกฝนทักษะในแปลง และความร่วมมือกับความไว้วางใจระหว่างเกษตรกรกับองค์กรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบให้เป็นพื้นที่เรียนรู้สำหรับชุมชนจะกลายเป็นกลไกสำคัญในการเสริมศักยภาพของเกษตรกรในพื้นที่ต่อไปภายหลังโครงการได้เสร็จสิ้นการศึกษาแล้ว

องค์ความรู้จากการวิจัย

บ้านสบขุ่นเป็นหมู่บ้านหนึ่งในอีกหลายหมู่บ้านของจังหวัดน่านที่ประสบปัญหาในพื้นที่การผลิต โดยเป็นชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีการผลิตพืชเชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพดมาอย่างยาวนานหลายทศวรรษ การทดลองพืชใหม่โดยหันมาผลิตกาแฟในรูปแบบเกษตรผสมผสานที่เกิดขึ้นภายใต้ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายเกษตรกร และภาคส่วนต่าง ๆ จึงถือว่ามีความท้าทายต่ออนาคตของเกษตรกรน่านและทรัพยากรบนพื้นที่สูง ดังแสดงไว้ในแผนภูมิที่ 1 ดังนี้



แผนภูมิที่ 1 แสดงการทำงานของวงจร PDCA ที่กระบวนการนี้นำไปสู่การเรียนรู้ของครัวเรือนเกษตรกรและจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบที่สามารถขยายผลการเรียนรู้ในกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรภายในโครงการ

ข้อค้นพบจากการนำกระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA มาใช้ดำเนินโครงการได้ชี้ให้เห็นแล้วว่า กระบวนการเรียนรู้ในวงจร PDCA เป็นกระบวนการที่ต้องการความต่อเนื่องและมีเงื่อนไขระดับพื้นที่ ปฏิบัติการในภาคครัวเรือนที่แสดงถึงการเรียนรู้ของกลุ่มเกษตรกรมีลักษณะแบบไม่เป็นทางการ การลงมือปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเกษตรกรช่วยให้การจัดปรับความรู้ของตนเองโดยอาศัยประสบการณ์ที่ได้รับจาก

การฝึกอบรมภายใต้วงจรการเรียนรู้แบบ PDCA มีความเป็นไปได้ และการจัดตั้งครัวเรือนต้นแบบที่มีแปลงสาธิตยังได้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบขยายผลการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรรายครัวเรือนอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ภายหลังการสรุปผลโครงการ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสามประการ ดังนี้

ประการแรก **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** การพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรเป็นกระบวนการที่ต้องมีความต่อเนื่องและตรงตามความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ ดังนั้น ข้อเสนอแนะสำหรับภาคนโยบายจึงอยู่ที่การแก้ไขปัญหาเขาหัวโล้นและชีวิตที่ยากลำบากของเกษตรกรน่านจึงเป็นกระบวนการที่ต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องและเข้าถึงความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ สอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่คำนึงถึงหลักเข้าใจ เข้าถึง จึงพัฒนา

ประการที่สอง **ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ** การสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในพื้นที่ จำเป็นต้องเข้าใจเงื่อนไขของคนในพื้นที่ กระบวนการ PDCA ที่นำมาใช้จึงจะสามารถปรับปรุงต่อยอดอย่างสร้างสรรค์จนแสดงประสิทธิภาพในการค้นหาปัญหาและหาแนวทางแก้ไขให้กับเกษตรกรได้

ข้อเสนอแนะประการสุดท้าย **ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป** ควรมีการศึกษาเพิ่มเติม เพราะ PDCA เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งเท่านั้นในการเสริมศักยภาพเกษตรกร การทำงานกับเกษตรกรต้องการความหลากหลายของความรู้และเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจโดยเฉพาะประเด็นที่จำเพาะเจาะจงในครัวเรือนที่แสดงเงื่อนไขการเรียนรู้ที่แตกต่างไปตามลักษณะของตัวแปรอื่นอีกมาก เช่น เพศ อายุ และชาติพันธุ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในวงจร PDCA ที่จะสามารถเสริมศักยภาพของคนเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

บรรณานุกรม

- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2563). ศาสตร์พระราชา. ใน ศาสตร์พระราชาในเอกสารทางวิชาการสืบสานศาสตร์พระราชา ฉบับที่ 6. เชียงใหม่: วนิตการพิมพ์.
- ธัญญรัตน์ ดวงสำราญ, พิทยรัศมี สุวรรณศิริ, อรวรรณ วรรณะ, และ วลลภา วิชะยะวงศ์. (2560). แนวทางในการพัฒนาความพร้อมของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งก้ามกราม เพื่อการส่งออกในจังหวัดนครปฐม. Paper presented at the Proceedings of the 11th NPRU National Academic Conference.
- พรรณนุช ชัยปิ่นชนะ. (2559). การพัฒนาการจัดการการเงินของกลุ่มผักอินทรีย์ ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน. *วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต*, 4(1), 84-97.
- สิทธิเดช พงศ์กิจวรสิน และ เขมรัฐ เถลิงศรี. (2558). ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ กับการสูญเสียพื้นที่ป่า: ปัญหาและทางออก. กรุงเทพฯ: สถาบันคลังสมองของชาติ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุนิสา ดาใหญ่. (2566) เกษตรกรบ้านสบขุน [บทสัมภาษณ์ วันที่ 21 ธันวาคม].



- Dudin, M. N., Frolova, E. E. e., Gryzunova, N. V., & Shuvalova, E. B. (2015). The Deming Cycle (PDCA) Concept as an Efficient Tool for Continuous Quality Improvement in the Agribusiness. *Asian Social Science*, 11(1), 239-246.
- Isniah, S., Purba, H. H., & Debora, F. (2020). Plan do check action (PDCA) method: literature review and research issues. *Jurnal Sistem dan Manajemen Industri*, 4(1), 72-81.
- Kolb, D. A. (2015). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development 2nd Edition*. USA: Pearson Education Limited.
- Moen, R., & Norman, C. (2009, September 17). *The History of the PDCA Cycle*. Paper presented at the The 7th ANQ Congress, Tokyo.
- Matsuo, M., & Nakahara, J. (2013). The effects of the PDCA cycle and OJT on workplace learning. *The International Journal of Human Resource Management*, 24(1), 195–207.
- Moyce, S., Claudio, D., & Velazquez, M. (2023). Using the PDCA cycle to uncover sources of mental health disparities for Hispanics. *International Journal of Mental Health Nursing*, 32(2), 556-566.
- Musdholifah, M., Hartono, U., & Harti, H. (2019). The Strategy of Product Quality Improvement on Small Business Coffee Sales Performance. Paper presented at the International Conference on Research and Academic Community Services (ICRACOS 2019).
- Wenger, E. (1998). *Communities of Practice*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.